

ЛІНГВОКРЕАТИВНИЙ АСПЕКТ МІФОЛОГІЧНОГО СЕМІОЗИСУ

У статті розглянуті лінгвосеміотичні основи творення альтернативних світів на основі змісту міфологічного простору. Особливу увагу приділено універсологічно-системній характеристиці міфологічного семіозису. Визначені властивості номінацій елементів міфологічного простору як базових операторів. Лінгвокреативні потенції мовних знаків аналізуються як наслідок реалізації їхнього лінгвокогнітивного підґрунтя.

Ключові слова: міфологічний простір, семіозис, оператор, модель, система

Колесник А.С. Лінгвокреативный аспект мифологического семиозиса. В статье рассмотрены лингвосемioticные основы создания альтернативных миров на основе содержания мифологического пространства. Особое внимание уделяется универсологически-системной характеристике мифологического семиозиса. Определены свойства номинаций элементов мифологического пространства как базовых операторов. Лингвокреативные потенции языковых знаков анализируются как следствие реализации их лингвокогнитивной основы.

Ключевые слова: мифологическое пространство, семиозис, оператор, модель, система

Kolesnyk O.S. Linguo-creative aspect of mythic semiosis. The article tackles linguo-semiotic premises of creating alternative worlds on the basis of the mythic space's contents. Mythic semiosis is characterized in the light of universological-systemic approach. Designation units verbalizing the components of the mythic space are treated off as basic operators. Linguo-creative capabilities of the said language signs are seen as the consequences of their linguo-cognitive bases' unfolding.

Key words: mythic space, semiosis, operator, model, system

У контексті сучасних мовознавчих розвідок, що демонструють тенденції до поглиблення міжпарадигмальності та спроби вироблення універсальної методології пізнання світу [1; 4; 5; 8], актуальним видається інтегративне вивчення різноманітних аспектів явищ мови та мовлення як лінгвокреативних феноменів. Зокрема, інтерес становлять лінгвосеміотичні та лінгвокогнітивні особливості мовних одиниць на позначення феноменів міфологічного характеру як основа альтернативних світів.

Результатом практичної, перетворювальної та інтерпретативної діяльності людини є творення системно організованої мережі понять, що становлять образ світу - "первинної" емпірично досяжної реальності, або ж уявного світу, стан речей в якому існує на правах альтернатив [10]. Вербально втілені образи світу / світів, розбудовані у текстах різних жанрів та історичних періодів, становлять вербально-семіотичні кореляти безкінечної кількості світів з різною мірністю систем координат. Сукупність зазначених текстів (семіосфера, за Ю.М. Лотманом) [7, 250-254] є компонентом інформаційного поля планети, зокрема, ноосфери як часо-просторового континууму, параметри якого визначаються зазначеними видами діяльності

людини і людських колективів.

Універсальний механізм творення варіанту світу полягає у визначенні його базових параметрів, передовсім, за допомогою вербального коду на основі змісту певного вихідного аксіоматичного інформаційного кластеру. Аксіоматичність (відповідно, недоказовість та ірраціональність) базових інформаційних структур дозволяє нам співвідносити його зі змістом певних національних (або універсальних, наднаціональних) міфів. Подібний поняттєво-інформаційний кластер постає базовим оператором (БО), відносно змісту котрого всі знакові конструкти набувають характеру істинного. Сутність БО ірраціональна, оскільки він здійснює відсилку до плану причин, надсистеми, недосяжної обмеженому перцептивному інвентарю людини. БО задають критерії істинності станів речей у модельованих світах, визначають основні параметричні характеристики їхніх складників.

Відповідно, контейнером продуктивних БО є міфологічний простір (МП) - вербально-інформаційний континуум, що охоплює втілені мовними засобами концепти-міфологеми різних рівнів абстракції та узагальнення, об'єднані у міфологічні сценарії. МП забезпечує «канал входу» свідомості індивіда-інтерпретатора (насамперед, її ірраціональної частини, відповідальної за вибір і сприйняття вектору категоризації) до інформаційних утворень надсистемного плану [4].

Можливість вербального моделювання альтернативних реальностей з опорою на зміст МП зумовлена лінгвокреативними потенціями мовних знаків. «Оперативна» природа номінацій значущих конститuentів світу / модельованої реальності дозволяє погодитись із їхнім тлумаченням як кванторів [2, 1]. Останні становлять ситуативно утворені «жмутки» (кванти) етнокультурної інформації, що становлять сигніфікативний план мовних знаків. Еліптизовані національно-культурні тексти, згорнуті у внутрішній формі номінацій концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв, окреслюють вихідну конфігурацію світу та найбільш ймовірні (системно, причинно-наслідково зумовлені) варіанти змін станів речей у них. Контекстуальне профілювання окремих сегментів таких номінацій призводить до породження ноематичних смислів, які «вписують» відповідний концепт (точніше, його профіль) до ситуативно модифікованих стереотипних сценаріїв. Останні, у свою чергу, фрактально віддзеркалюють структуру базових міфологічних сценаріїв. При цьому ступінь їхньої варіативності демонструє етнонаціональну специфіку інтерпретації дійсності, «нежорсткий» характер міфологічно орієнтованого семіозису, що розгортається у межах атракторної схеми (варіативний набір установок, причин та інтенцій, яким відповідає варіативний набір наслідків). Формування ноематичних смислів, що визначають сутнісні параметри модельованого у тексті світу (окремих його фрагментів та їхніх динамічних трансформацій) ми визначаємо як:

$$N = \frac{I(LQ)}{\omega}$$

де N – ноема, ноематичний смисл, I - узуальне знання, співвіднесене з уявленнями про прототиповий денотат, LQ – лексичний квантор, що вербалізує такий прототип у системі національної мови. I(LQ) можна обчислити за допомогою методики кваліметрії [2, 10]. У свою чергу, ω - це БО, складний мовний знак, асертивне твердження, що відображає конфігуративні параметри створеного у тексті світу і характеризуються умовною істинністю пропозицій. Об'єкти ж, до котрих здійснюється відсилка, створюються власне у тексті шляхом логічного й прагматичного співвіднесення автореферентних значень одиниць. Створення референційного поля в межах можливого світу, змодельованого у просторі тексту, ми описуємо як:

$$\forall(PWx) \sum_{Cn...∞} An...∞; Bn...∞; Dn...∞$$

$$\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$$

– для будь-якого світу (картини світу), в якому наявний феномен x, що характеризується онтологічними (A), функціональними (B), темпорально-локативними (D) параметрами й приписаними аксіологічними властивостями (C), проявлені у ступені n, існують такі кореляти $x | m |$ у міфологічному просторі, що характеризуються набором прототипових властивостей $x00$ – онтологічного, функціонального, темпорально-локативного й аксіологічного плану відповідно. Вербально втілена структура $\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$ = ω визначається як базовий оператор, що надає істинності відповідному модельованому фрагменту альтернативного світу [4, 72-74]. Наприклад:

(1) Ek man jötna // ár of borna, // þá er forðum mik // föedda höfðu. // Níu man ek heima, // níu íviðjur, // mjötvíð mæran // fyr mold neðan. (Я пам'ятаю велетнів, створених до часу, вони мене породили у давні роки ; я пам'ятаю дев'ять світів та дев'ять коренів, і дерево межі, яке ще не проросло) (23, 2) – БО вказує на наявність у світі міфічних істот (носіїв СИЛИ, деміургів), давніших від богів, що імплікує наявність і взаємодію енергій різної етіології в окресленому світі, а також циклічно-поступове існування світів і цивілізацій. З цим узгоджується номінація кінечного часу, його відносний характер (залежний від циклів повторення конфігурації просторових об'єктів); даний базовий оператор визначає структуру світу як поліверсум, а також наявність зв'язкового каналу (гіпотетично, інформаційно-енергетичного), метафорично представленою як Світове Дерево.

(2) dogeine an Dagda tinchealda mora for Ealstær (зробив Дагда велике закляття супроти Елкмара), цит. за [3, 19] – БО демонструє наявність у світі специфічних сил (МАГІЇ), а також соціальних сценаріїв, пов'язаних зі специфічними процедурами використання подібних енергій.

(3) In a hole in the ground there lived a hobbit (22, 3) вводить відправну інформацію про МІФІЧНУ ІСТОТУ, представника однієї з рас МІФІЧНОГО СВІТУ, у якому сценарії за участю відповідних референтів є реальними.

(4) *er þú á Fáfni rautt // þinn inn frána mæki* (ти закривавив свій меч об Фафніра) (16, 1) вводить базові параметри світу, в якому реалізується послідовність сценаріїв: у вербально окресленому світі існують МІФІЧНІ ІСТОТИ, що є носіями МАГІЧНОЇ СИЛИ і можуть бути вбиті; реальними є наслідки сценаріїв ПЕРЕМОГА НАД ВОРОГОМ і ЗДОБУТТЯ МАГІЧНОЇ СИЛИ, що визначають характер участі ГЕРОЯ у подальших сценаріях.

Отже, за основу мовного моделювання ми визначаємо міфологічно орієнтований семіозис – вживання певного мовного знаку на позначення реального або нереального денотату, осмислення та інтерпретація котрого відбувається з опорою на зміст знаків-інтерпретант, що є елементами МП. Вербальне моделювання дозволяє створювати альтернативні світи, різною мірою наближені до етнонаціонального прототипу (Рис.1).

Зміст вербалізованих елементів МП є джерелом явища іррадіації, що полягає у рекурентних відсилках до міфу при побудові раціоналістичних моделей світу (саме в цьому полягає домінуюча роль відповідних номінативних одиниць як кванторів). Іншими словами, основою будь-якої раціоналістичної моделі світу є ірраціональне начало як прояв надсистемного плану причин. Для мовної особистості (номінатора, інтерпретатора дійсності) надсистемою є певний енерго-інформаційний континуум, що визначає базові параметри суб'єктів та способи їхньої взаємодії. Відносно доступною для усвідомлення іпостасю такого континууму виявляється семіосфера як «інформаційна база», що містить досвід людства взаємодії зі світом.

Ментальним корелятом такої «інформаційної бази» ми вважаємо когнітивну матрицю мовної особистості, що охоплює когнітивні моделі типу метафори, метонімії, оксиморону, алюзії. Ці інтерпретаційні моделі атракторного типу визначають універсальні та етноспецифічні риси концептуалізації світу або конструювання альтернативної реальності. У свою чергу, вплив надсистеми (у широкому розумінні - на рівні планети та космічних об'єктів) проявляється у входженні до інформаційного простору лінгвоспільнот програми розвитку, а на рівні номінативних конструктів - як сукупність їхніх лінгвопрагматичних характеристик. Остання, в контексті міфологічних традицій, ототожнюється з впливом сакральної сфери та вербалізується як номінації ВОГНЮ.

Реалізація надсистемної програми передбачає використання ресурсної бази, яку становить, передовсім, мовний код як сукупність знаків з різними структурними, функціональними та референційними особливостями. Оскільки міф, за О.Ф. Лосєвим, є «розгорнутим магічним ім'ям», що найкращим чином вказує на найбільш важливі ознаки предмету або особи – містилиця «ядра образів» [6, 170], кожен елемент мовної системи (за замовчанням - номінативна одиниця) постає згорнутим міфом. Іншими словами, у семантиці мовних знаків (передовсім, у семантиці першооснов) закодовано мікро-тексти, що відображають уявлення людини пор первісний варіант світу. Звідси - припущення про те, що номінації «нечітких сутностей» на зразок МІФІЧНИХ ІСТОТ, що зазвичай розглядаються як безденотатні, або ж як номінації елементів нереального світу, свідчать про наявність людського досвіду взаємодії з ними, тобто, про їхню реальність у світі з

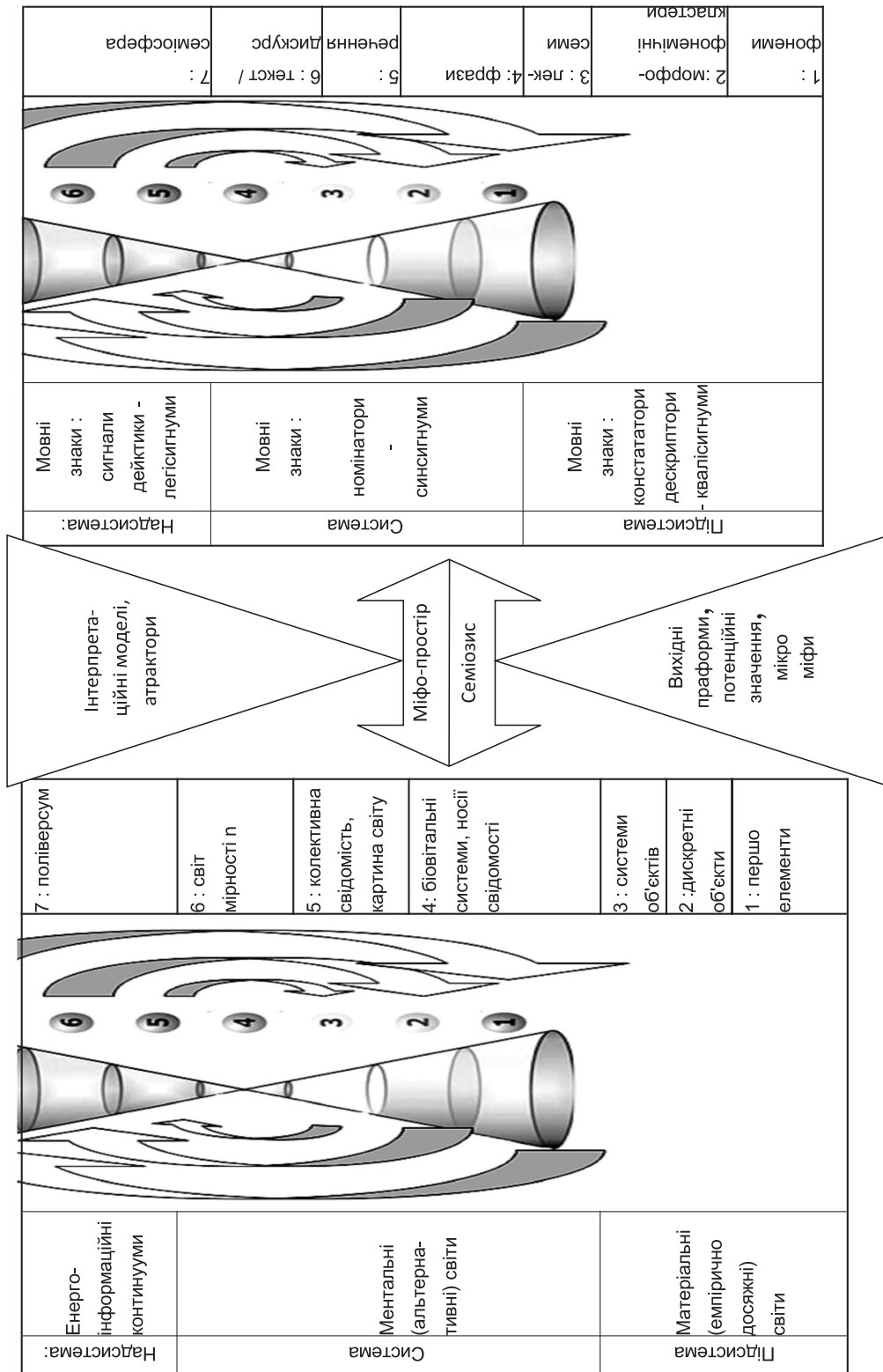

Рис. 1. Міфологічно орієнтований семіозис як основа мовного моделювання світу

відмінною мірністю екзистенційних координат. Відповідно, вони постають абсолютно реальними у текстовому світі, розбудованому на основі міфологічно орієнтованих базових операторів. Елементи мовного коду ми співвідносимо з семантичним аспектом семіозису. Їхні характеристики як носіїв еліптизованих текстів, що перетворюють мовні знаки на елементи інформаційної бази (ресурс), у міфологічному сенсі відносять їх до стихії ЗЕМЛІ.

Вербальне моделювання альтернативних реальностей відбувається в ході текстового аранжування різнорівневих мовних знаків. У нашій концепції мовний знак на позначення елементу МП розглядається як багатовимірний сутність з референційними, структурними та функціонально-семантичними ознаками. Розгляд і аналіз цих ознак, а саме, їхніх ситуативно акцентованих комбінацій, здійснюється на основі інтегративного універсологічного підходу [9; 4]. Якщо взаємодія «програма» :: «ресурси» стосуються ієрархічних відносин інформаційних полів, то текстове аранжування зазначених мовних одиниць демонструє синтагматичні (синергетичні) відносини ситуативно рівнорангових (просторово організованих) систем. Синтагматична взаємодія мовних знаків віддзеркалює синтаксичний аспект семіозису. Водночас, з огляду на динамічність такої взаємодії, що передбачає як трансформацію внутрішніх властивостей знаків так і виникнення оказіональних моделей їхньої організації, а також алюзивних зв'язків гіпер-текстового характеру, функціонування синтагматично організованих мовних конструктів, об'єднаних у тексти, узгоджується з міфологічними уявленнями про стихію ПОВІТРЯ.

Нарешті, декодування текстової інформації (також з опорою на зміст МП) забезпечує «вхід» до світу певного рівня «реальності» та абстракції. Інтерпретація тексту призводить до формування образів, уявлень і понять, що породжують «вторинний міф» і поглиблюють відхилення від конфігурації первісної семіотичної матриці світу. У даному випадку ми ведемо мову про своєрідний синтез попереднього досвіду лінгвоспільнот (змісту МП), тезаурусного знання (особливостей мовного коду як креативного інструменту), Наслідком такого синтезу є «майбутній досвід», тобто, прогнозований стан речей у вербально представленій реальності. Варіативність результатів інтерпретації дозволяє співвіднести наслідки міфологічного семіозису з енергіями, асоційованими зі стихією ВОДИ. Мовна особистість як суб'єкт семіозису, що характеризується певним психотипом і когнітивними потенціями, мовною компетенцією і стилем мовленнєвої поведінки, а також комплексом соціокультурних (екстралінгвальних) ознак, виявляється своєрідним «п'ятим елементом», який здійснює мовно опосередковане ментальне моделювання світу / світів. Наслідком цього моделювання є «голографічний образ», котрий здатен матеріалізуватись в інших кодових системах (кінематограф, музика), породжувати альтернативні моделі соціальної поведінки (рольові ігри), втілюватись в артефактах, а також слугувати джерелом вторинних міфів-симулякрів (релігійний, політичний, рекламний дискурс) тощо.

Наприклад, номінації базових концептів-міфологем як кластер базових

операторів створює каркас концептуальної картини уявного світу. При цьому концептуальні моделі, що становлять їхнє лінгвокогнітивне підґрунтя, визначають спосіб і напрямок розгортання сценаріїв у межах цього світу. Наприклад:

(1) Концептуальний **оксиморон**: НЕЛЮДСЬКЕ АНТРОПОМОРФНЕ: *Geralt znikąd. Jestem wiedźminem. ... Mój dom, to Kaer Morhen, Wiedźmińskie Siedliszcze. ... Tam produkowało się takich jak ja. Przeszedłem tam zwykłą mutację.* (Геральт незвідки. Я відьмак. ... Мій дім – Каер Морхен, оселя відьмаків... Там робили таких, як я... Я пройшов там звичайну мутацію) (21, 118) - визначає базові онтологічні, функціональні та локативні характеристики індивіда, включеного до квестових сценаріїв, розгортання котрих змінює конфігурацію фрагментів світу; ЖИВЕ НЕЖИВЕ та СВІТЛА ТЕМРЯВА: „... *какие преграды из ткани Сущего смогут остановить существо, созданное из лоскутьев Света, шитых нитями Тьмы?*” (13, 408) - віддзеркалює діалектичність і аксіологічну відносність світотворчих начал, перед-визначає специфіку розгортання сценарію ПРОТИСТОЯННЯ як завершальної стадії мега-квесту у фентезі-світі;

(2) Концептуальна **алюзія** *ВІДЬМА* → [ЧУЖИЙ → ВОРОЖИЙ → ОЗБРОЄНИЙ → НЕБЕЗПЕЧНИЙ → ЗАГРОЗЛИВИЙ → СМЕРТЬ] → [ПРОТИСТОЯННЯ → СУТИЧКА ...] → *СМЕРТЬ* : *У землі Кривицькій чорні чаклуни дуже сильні. Тільки на зло ворожать* (12, 60), “*There was a witch who dwelt in a woodland ... if she yet lives, slay her out of hand.*” (15, 76); *нъкый волхвъ именемъ Аполоній Тіяннинъ знаем бяше шествуя и всюду в городехъ и в селхъ бъсовская чудеса творя* (14, 58). У даному випадку реалізується універсальна модель взаємодії контрарних систем, що розуміється як «елемент системи з відмінною конфігурацією» – «чинник ентропії», «зло» для певної системи. У контексті модельованого на основі етнонаціональної аксіології світу вона уточнюється як «чужий» / «незвичайний» – «незрозумілий» – «злий».

(3) Концептуальна **метафора** ШКОДА – ЦЕ ДАРУНОК: *Good are gifts they give for troll-men: sundered skulls and splitted bellies* (15, 56) – у широкому розумінні, „шкода“ є наслідком входження до системи складника, що порушує її баланс; цей чинник ентропії (потенційна причина зламу системи), у силу відкритого характеру системи, інкорпорується нею в ході взаємодії з іншою (протилежно орієнтованою) системою, „дарується“ останньою; МІФІЧНІА ІСТОТА – ЗООМОРФНА ІСТОТА : *Vargynjur þat váru, / en varla konur* (то були вовчиці, а зовсім не жінки) (17, 38) - накладання доменів ЛЮДИНА і ТВАРИНА віддзеркалює попередній досвід людства (імплицитний, підсвідомий, архетиповий) стосовно взаємодії з нелюдськими та, гіпотетично, перехідними формами життя, відображеними у тотемічних віруваннях різних етносів.

(4) Концептуальна **метонімія**: ознака / властивість → об'єкт: *en freki renna* (жадібний вирветься; жадібний = вовк Фенрір) (23, 54); “назва дії → дія / явище / процес” : *Expelliarmus!* ... *a Disarming Charm* (19, 190): лат. *expellere* “виганяти” + д. фр. *armes*, лат. *arma* “зброя, знаряддя, інструмент,” і.е. *ar- “те що прилягає”; “*Lumos!*” and *a dim light appeared* (19, 272): лат.

lumen “світло”; *“Obliviate!”... the wand exploded with the force of a small bomb* (19, 303): лат. *oblivionem* (ном. *oblivio*) “забуття” < *oblivisci* “забувати, вирівнювати” < *ob* “згори” + *levis* “рівний”; *Hermione tapped them with her wand and said ‘Impervius!’... they’ll repel water* (20, 177): лат. *impervious* “непроникний” < *in-* “не” + *pervius* “пропускати” < *per* “крізь” + *via* “дорога”; *Expecto Patronum* (20, 238): лат. *expectare* “очікувати” < *ex-* “ретельно” + *spectare* “дивитись”, д. франц. *patron* < лат. *patronus* “святий, охоронець, захисник” < лат. *pater* “батько” [11]. У модельованому світі подібні моделі відповідають за реалізацію прототипових функціональних ознак денотатів, що розгортаються як скрипти.

Таким чином, зміст універсальних концептуальних структур, вербалізованих в ході семіотично-номінативних актів, адаптується до загального інформаційного поля лінгвоспільноти, історичних варіантів етноспецифічних картин світу та становить підґрунтя текстових світів, розбудованих у вербальних конструктах відповідного рівня. Перспективним є дослідження лінгвосеміотичних властивостей номінацій СТИХІЙ як корелята енерго-інформаційної матриці часо-просторового континууму, в якому існує відома нам історична цивілізація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: Монографія / Н.І. Андрейчук. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Бялик В.Д. лексичний квантор в англійському публіцистичному дискурсі : автореф. : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Василь Дмитрович Бялик; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ, 2013. – 32 с.
3. Калыгин В.П. Язык древнейшей ирландской поэзии / Калыгин Виктор Павлович; общ. ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 128 с.
4. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Олександр Сергійович Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.
5. Левицький А. Е. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації: Монографія / А. Е. Левицький, Ю. В. Святюк. – К.: Логос, 2011. – 192 с.
6. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 524 с.
7. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб: “Искусство–СПб”, 2001. – 704 с.
8. Мізін К.І. людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
9. Поляков В. А. Универсология / В. А. Поляков – М.: Амрита–Русь, 2004. – 320 с.
10. Hintikka J. Exploring possible worlds / J. Hintikka // Possible worlds in humanities, arts and sciences : Proceedings of Nobel Symposium 65. – Berlin: Mouton de Gruyter. – 1989. – P. 52–73.
11. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
12. Лапікури Валерій та Наталя. Чарівна брама / Валерій та Наталя Лапікури. – К.: Грані–Т, 2008. – 184 с.
13. Перумов Н. Воин великой Тьмы (Книга Арьяты и Трогвара) / Н. Перумов. – М.: Эксмо, 2007 – 480с.
14. Повесть врем’яних літ: Літопис (за Іпатським списком) / комент. В.В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1990. – 558 с.
15. Anderson P. The Broken Sword / Paul Anderson. – N.Y. : Ballantine Books, 1981. – 207 p.

16. Fáfnismál. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/texts/fafnis.html>
17. Hárbarðsljóð. [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/edda/harbards.html>
18. Havamál. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/hava.html>
19. Rowling, J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2000. – 344 p.
20. Rowling, J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2001. – 436 p.
21. Sapkowski A. Ostatnie życzenie / Andrzej Sapkowski. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s.
22. Tolkien J.R.R. The Hobbit / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 1999. – 304 p.
23. Völuspá. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>

Стаття надійшла до редакції 15.04.2013 р.